

СИСТЕМА КРИТЕРІЇВ І ПОКАЗНИКІВ ГОТОВНОСТІ ЮНАКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ ДО ВИКОНАННЯ РОЛІ МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА

На основі аналізу наукової літератури готовність юнаків загальноосвітніх шкіл-інтернатів до виконання ролі сім'янина визначено як інтегративне утворення, складовими якого є когнітивний, емоційно-мотиваційний і поведінковий компоненти. Розкрито показники для оцінювання рівня сформованості кожного структурного компонента, а також рівні сформованості досліджуваного явища.

Ключові слова: *готовність, критерії, показники, школа-інтернат, юнаки, сім'янин, роль сім'янина.*

Вирішення проблеми виховання особистості юнака в школі-інтернаті набуло особливої актуальності в контексті реформування системи інтернатних закладів, а також в умовах акцентування уваги на підготовці молоді до батьківства та материнства. Необхідно виробити новий погляд на розвиток особистості та виховання сім'янина з урахуванням соціально-культурних, соціально-економічних, національних, демографічних, етнопсихологічних та інших факторів, нерозривно пов'язаних із педагогічною наукою.

Юнацький вік має усі необхідні передумови для формування готовності до виконання ролі сім'янина, до батьківства та до сімейного життя загалом. Адже він визначається створенням планів на доросле життя, виникненням потреби у спілкуванні з однолітками протилежної статі, завершенням статевого дозрівання особистості, пробудженням потреби кохати і бути коханим, появою сексуальних інтересів.

Дослідження готовності молоді до сімейного життя представлені широким колом даних, які висвітлюють соціологічні, педагогічні, медичні, етико-психологічні аспекти розвитку майбутнього сім'янина. Моральні питання підготовки школярів до сімейного життя вивчали З. Зайцева, І. Трухін; підготовка до виконання батьківських та материнських функцій стала предметом досліджень В. В. Бойко, Д. В. Луцик, Г. А. Чердніченко.

Особливого значення ці питання набувають у виховному середовищі інтернатного закладу: психічний розвиток дітей-сиріт, що виховувалися в державних закладах опіки (І. Дубровіна, А. Гузьська, В. Мухіна, А. Прихожан, О. Смірнова, Н. Толстих); різні аспекти соціально-педагогічної роботи

з вихованцями інтернатних закладів (Л. Канішевська, Ю. Чернецька, В. Шкуркіна та інші); підготовка учнів до сімейного життя в умовах інтернатного закладу (О. Кізь, Г. Хархан); проблема виховання у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів ролі майбутнього сім'янина знайшла своє відображення в дослідженнях (О. Зрітнева, Г. Сатаєва, Г. Плясова) та наукових публікаціях (І. Горчакова, О. Кікінежді та інші).

Незважаючи на вагомі дослідження у різних галузях науки із зазначеного питання поза увагою дослідників залишився такий аспект, як формування готовності юнаків шкіл-інтернатів до виконання ролі сім'янина. Адже виховне середовище школи-інтернату акумулює в собі найскладніші проблеми психологічного, соціального становлення особистості. Звуженість соціального оточення в інтернатних закладах, відсутність соціально-адекватних моделей статевої поведінки, недостатня психолого-педагогічна підготовленість вихователів до роботи з вихованцями інтернатних закладів не сприяють у формуванні готовності юнаків шкіл-інтернатів до ролі майбутнього сім'янина. Недостатня сформованість уявлень про себе як сім'янина призводить до безуспішного виконання цієї ролі у майбутніх сімейних відносинах.

Метою статті є висвітлення критеріїв і показників сформованості готовності юнаків шкіл-інтернатів до виконання ролі майбутнього сім'янина.

Завдання статті:

- визначити критерії та показники готовності юнаків шкіл-інтернатів до виконання ролі майбутнього сім'янина;
- охарактеризувати рівні готовності юнаків шкіл-інтернатів до виконання ролі майбутнього сім'янина.

Готовність до виконання ролі сім'янина становить собою складне особистісне утворення, яке передбачає активно-дієвий стан особистості, її внутрішню зорієнтованість на успішне сімейне життя на основі переконань, поглядів, ставлень, мотивів.

Обґрунтування критеріїв готовності юнаків шкіл-інтернатів до виконання ролі майбутнього сім'янина є одним із важливих завдань дослідження, оскільки процедура визначення критеріїв і відповідних показників є необхідним елементом експериментальної роботи.

Слід зазначити, що питання про критерії, які використовуються в експериментальних дослідженнях з педагогіки

та психології та у науковій літературі загалом, залишається дискусійним. Критерій (з грецької «*kriterion*» — засіб для судження) — мірило, ознака, на основі якої виконується оцінка досліджуваного явища [1, с. 8]. Критерій виступає засобом, інструментом оцінки, а не самою оцінкою. Ю. Бабанський наголошує, що «критерій — це об'єктивна ознака, за допомогою якої можлива порівняльна оцінка ступеня розвитку досліджуваного явища в осіб або можлива класифікація педагогічних факторів і процесів, що вивчаються» [2].

Під поняттям «показник» розуміють «дані, за якими можна судити про розвиток і хід чого-небудь» [3, с. 312].

За результатами аналізу психолого-педагогічних праць розроблено структуру готовності юнаків шкіл-інтернатів до виконання ролі сім'янина. Компонентами цього утворення визначено: когнітивний (знання), емоційно-мотиваційний (мотивація) та поведінковий (поведінка).

Когнітивний компонент передбачає сформованість знань, які є визначальними у розумінні сутності соціальної ролі сім'янина і набувають відображення у певних судженнях, уявленнях, розуміння соціальної значущості сім'ї та потреби розвитку якостей, необхідних для успішного виконання ролі сім'янина.

Будь-яка успішна діяльність залежить не лише від здібностей, знань і умінь, а й від мотивів. Саме емоційний аспект, що визначає переживання й почуття особистості, демонструє значущість тієї чи іншої цінності, є своєрідним маркером визначення пріоритетів.

Емоційно-мотиваційний компонент охоплює установку на поглиблення знань, умінь і навичок, емоційно-позитивне ставлення до сім'ї, мотивацію на її створення, ціннісні орієнтації.

Оскільки передумовою успішного виконання соціальної ролі є система умінь та навичок, то ми виокремили *поведінковий компонент*. Він полягає в умінні застосовувати на практиці отримані знання та навички, взаємодії з іншими.

Виходячи з вищеписаних критеріїв, ми розробили їх показники.

Перший критерій — когнітивний має такі показники:

- знання щодо сутності сім'ї, соціальної ролі сім'янина (що потрібно знати, аби бути успішним сім'янином);
- знання правил взаємодії між статями, розуміння сутності поняття «готовність до виконання ролі сім'янина».

Когнітивний аспект містить у собі реальний та ідеальний образ майбутнього сім'янина, а також розподіл ролей.

Другий критерій — емоційно-мотиваційний визначається такими показниками:

- мотивація до створення сім'ї, повноцінного сімейного життя як до цінності;
- прагнення створювати сімейні відносини і розвивати їх на паритетних засадах;
- адекватна самооцінка та оцінка свого партнера.

Третій критерій — поведінковий передбачає такі показники:

- реальні вчинки, що співвідносяться з показниками когнітивної та емоційно-мотиваційної сфер особистості;
- поведінка із представниками протилежної статі, що ґрунтується на нормах моралі, міжособистісного спілкування.

Поведінковий аспект може бути як раціональним, так і ірраціональним (ідеалізація, хибні уявлення), головне в ньому — спрямованість на досягнення значущої мети. Формування й розвиток цього компонента мають бути пов'язані насамперед із корегуванням ідеальних і реальних образів майбутнього сім'янина у юнаків.

За даними дослідження, на необхідність удосконалення своїх знань з питань успішної реалізації себе як сім'янина, збереження репродуктивного здоров'я звертають увагу 62,5% юнаків. Це свідчить про те, що значна кількість випускників інтернатних закладів недостатньо уявляють свою роль у сімейному житті. Орієнтованими на створення сім'ї виявились 56,4% усіх опитаних юнаків. Природно й те, що 39,2% юнаків ще не замислювались над цією проблемою. За підсумками бесід було встановлено, що у цієї категорії юнаків домінували інші пріоритети: навчання, майбутня професія, бажання «пожити для себе» тощо. Орієнтація на створення сім'ї свідчить про ціннісне ставлення до майбутніх сімейних стосунків. Але, на жаль, відсутність досвіду проживання в сім'ї або наявність негативного досвіду змушує дітей-сиріт ідеалізувати своє майбутнє сімейне життя, уявляючи лише позитивні його сторони.

Важливим показником є вміння застосовувати на практиці отримані знання та вміння. Не маючи власних грошей, юнакам, як і взагалі вихованцям шкіл-інтернатів, важко планувати свій бюджет. До того ж вони мають хибне уявлення про розподіл побутових обов'язків.

Більшість юнаків вважає, що ведення господарства — обов'язок жінки, чоловік повинен бути звільненим від господарських справ, крім найважчої фізичної праці (48%). 37% юнаків стверджують, що має бути гнучкий розподіл обов'язків між чоловіком і жінкою з урахуванням їхніх умінь, міри зайнятості на роботі, особистих побажань. Деяко ідеалізована відповідь юнаків, що чоловік повинен бути «годувальником», а дружина розпоряджатися тими грошима, що він їй видає (46%). Адекватно оцінюють свої можливості 37% юнаків, які зазначають, що внесок у матеріальний добробут родини роблять як чоловік, так і жінка, відповідно до професійного статусу і зайнятості.

Критерії та показники, визначені на основі теоретичного аналізу та вивчення практичного досвіду, дали нам змогу схарактеризувати три рівні готовності юнаків шкіл-інтернатів до виконання соціальної ролі сім'янина: низький, середній, високий.

Визначаючи рівні готовності юнаків шкіл-інтернатів до виконання ролі сім'янина, ми враховували специфіку виховання в інтернатному закладі: певна ізоляція у соціальному середовищі; нерозуміння матеріальної сторони життя, планування бюджету та економії; занижена здатність налагоджувати значущі взаємовідносини; незадоволена потреба у спілкуванні та отриманні інформації із надійних джерел; недоліки становлення та розвитку особистості (егоїзм, споживацтво, інфантильність); перевантаженість негативними поведінковим досвідом, цінностями та прикладами.

Високий рівень мали юнаки інтернатних закладів, які: розуміли соціальну значущість сім'ї у житті чоловіка, показували ґрунтовні знання про сутність та функціонування сім'ї, правила взаємодії між статями на засадах партнерства, взаємодопомоги, взаємопідтримки; сприймали сім'ю як особистісну цінність, визначались емоційно-позитивним ставленням до створення сім'ї, виконання основних функцій; прагненням створювати сімейні стосунки на паритетних засадах, адекватно оцінювали себе і свого партнера; дотримувалися моральних норм, діалогового спілкування, конструктивних способів поведінки у взаєминах із представниками протилежної статі, виявляли інтерес до внутрішнього світу свого партнера, його бажань, прагнень, життєвих цілей; знали основні сімейні функції та мали практичні навички їх виконання.

За результатами констатувального етапу експерименту до цієї групи належало 12,7% юнаків.

Юнаки із середнім рівнем сформованості готовності до виконання ролі сім'янина мали добрі знання щодо сутності сім'ї, способів її створення, але дотримувалися дещо хибних уявлень про передумови цього акту та функціонально-рольове навантаження; їхні погляди на правила взаємодії між статями були хибні; перевага віддавалася авторитарним засадам взаємодії та спілкування між чоловіком і дружиною; не адекватно оцінювали себе, намагалися мінімізувати врахування інтересів, прагнень, бажань партнера, підкорити їх власним.

До цієї групи, згідно з результатами констатувального етапу експерименту, належало 45,6% старшокласників.

У юнаків із низьким рівнем (41,7%) сформованості готовності до виконання ролі сім'янина знання мали хибний зміст, відповідним чином позначаючись на характері взаємин із представниками протилежної статі; юнаки могли віддавати перевагу суворому дотриманню норм традиційної сім'ї стосовно ролі чоловіка або виявляти безвідповідальне ставлення до сімейних відносин; сім'я не становила для них особистої цінності. Вони не знали елементарних норм сімейного спілкування, не були психологічно готові до виконання сімейних функцій. Реальна поведінка визначалася непослідовністю у діях і вчинках, нерідко юнаки були грубими і нестриманими у стосунках з дівчатами, жінками.

Проблема формування готовності юнаків загальноосвітніх шкіл-інтернатів до виконання ролі майбутнього сім'янина потребує подальшого й різнопланового дослідження. Перспективним вважаємо розроблення семінару для вихователів шкіл-інтернатів з означеної проблеми.

Література

1. Зверева І. Д. Діагностика моральної вихованості школярів / І. Д. Зверева, Л. Г. Коваль, П. Д. Фролов. — К. : ІСДО, 1995. — 156 с.
2. Педагогика / [Ю. К. Бабанский и др.] // под ред. Ю. К. Бабанского. — 2-е изд. — М. : Просвещение, 1988. — 478 с.
3. Соціологія: короткий енциклопед. слов. / [В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін.]. — К. : Укр. Центр духов. культури, 1998. — 736 с.
4. Яценко Л. В. Сутнісні характеристики готовності до відповідального батьківства / Л. В. Яценко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. — Кіровоград : Імекс-ЛТД. — 2013. — Вип. 17, кн. 2. — С. 513-521.

На основе анализа научной литературы готовность юношей общеобразовательных школ-интернатов к выполнению роли семьянина определена как интегративное образование, составляющими которого являются когнитивный, эмоционально-мотивационный и поведенческий компоненты. Определены также показатели для оценивания уровня сформированности каждого структурного компонента. Охарактеризованы уровни сформированности исследуемого явления.

Ключевые слова: готовность, критерии, показатели, школа-интернат, роль, юноши, семьянин.

A. I. Gritchyna

The Criteria and Indices of Boarding School Students' Readiness to Perform the Role of Family Man

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskooho Str., Kyiv, Ukraine).

The educational environment of the boarding school accumulates the most difficult problems of psychological and social formation of youth.

In the article, the peculiarities of adolescents and the specificity of boarding school and its student contingent are considered. The components of boarding school senior students' family life values formation are defined: cognitive, emotional and value, behavioral and active ones. Depending on the degree of manifestation of knowledge, motivation and skills, the three levels of readiness of boarding schoolboys to the role of family man are described: high, medium, low.

In the process of the research it was revealed that 56,4% of all the schoolboys are oriented to create a family. 39,2% of the students had other priorities: studying, future profession, the wish «to live for oneself» etc. The orientation to forming a family testifies the value attitude to future family relationships. Unfortunately, due to the absence of positive experience of family life, children-orphan idealize their future family.

Keywords: training, criterion, indices, boarding school, role, young man, family man.

References

1. Zvereva, I. D., Koval, L. G. & Frolov, P. D. (1995). *Diahnostyka moralnoi vykhovani shkoliariv* [Diagnostics of moral education of pupils]. Kyiv: ISDO.
2. Babanskyi, Yu. K. (1988). *Pedahohika* [Pedagogy]. Moscow: Prosveshchenie.
3. Volovich, V. I., Tarasenko, V. I., Zaharchenko M. V. and others. (1998). *Sotsiologhiia* [Sociology]. Kyiv: Ukr. tsentr duhov. kulturi.
4. Yatsenko, L. V. (2013). *Sutnisni kharakterystyky hotovnosti do vidpovidalnoho batkivstva* [The Essence Descriptions of Readiness to Responsible Paternity]. In *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*: Issue 17, book 2 (pp. 513-521).

ОСВІТНІЙ ОКРУГ ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Статтю присвячено інноваційним підходам до організації профільного навчання та професійної підготовки учнів в освітніх закладах. Здійснено аналіз суспільних передумов та різнорівневих причин, що стали поштовхом до активізації діяльності освітніх округів як нової соціально-педагогічної системи. Описано моделі профільного навчання за мережевої взаємодії навчальних закладів в освітньому окрузі, розкрито можливості діяльності освітніх округів як запоруки рівного доступу до якісної освіти кожної дитини.

Ключові слова: професійне самовизначення, профільне навчання, професійна підготовка, інноваційна модель, мережева взаємодія, освітній округ, рівний доступ до якісної освіти.

Упровадження якісної освіти сьогодні — це не лише забезпечення певної суми знань, умінь, навичок і навіть компетентностей, які відповідають державним стандартам. Якісна освіта можлива лише за створення умов для побудови кожною дитиною індивідуальної освітньої траєкторії, що залежатиме від її здібностей, нахилів, уподобань, буде спрямована на розвиток, допомагатиме в самовизначенні та успішній самореалізації. Така освіта неможлива без профілізації старшої школи.

Останніми роками в освітній галузі відбуваються реформаційні процеси, спрямовані на досягнення рівня найкращих світових стандартів. Важливим кроком у цьому напрямі стала поява стратегічних освітніх нормативних документів: Концепції державної системи професійної орієнтації населення та нової редакції Концепції профільного навчання в старшій школі. У цих документах окреслено основи нової парадигми освіти — орієнтація на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентоздатність у європейському та світовому просторах.

У контексті нашого дослідження важливе теоретичне і практичне значення мають праці, присвячені розкриттю особливостей побудови профільної школи, специфіці професійної орієнтації учнівської молоді в сучасних умовах Е. Зеєра, Л. Йовайши, І. Уличного, М. Піддячого, О. Мельника, О. Пилипчака, В. Сидоренка, М. Янцура та інших. Проблеми організації й діяльності освітніх округів у контексті оптимізації ЗНЗ розкрито в працях Д. Дейкуна, Ю. Луковенка, А. Мазака, С. Сологуба та Л. Юрчака. Низка сучасних досліджень Т. Боб-